

Ірина М. Бобух

ТЕНДЕНЦІЇ ПАРАМЕТРІВ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНОМУ КОНТЕКСТІ*

У статті на основі авторських методичних підходів до оцінювання людського потенціалу висвітлено тенденції формування його параметрів в Україні та інших країнах світу. Встановлено, що, не дивлячись на певне покращення протягом останніх років, загальний коефіцієнт ступеня розвитку людського потенціалу у нашій країні залишається найнижчим у групі досліджуваних країн. Обґрунтовано напрями вдосконалення процесів людського розвитку в Україні.

Ключові слова: людський потенціал; людський капітал; показники людського розвитку; формування людського потенціалу.

Табл. 2. Літ. 14.

Ірина Н. Бобух

ТЕНДЕНЦИИ ПАРАМЕТРОВ ФОРМИРОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ В МЕЖДУНАРОДНОМ КОНТЕКСТЕ

В статье на основе авторских методических подходов к оценке человеческого потенциала раскрыты тенденции формирования его параметров в Украине и других странах мира. Установлено, что, несмотря на некоторое улучшение в течение последних лет, общий коэффициент степени развития человеческого потенциала в нашей стране остается самым низким среди исследуемых стран. Обоснованы направления совершенствования процессов человеческого развития в Украине.

Ключевые слова: человеческий потенциал; человеческий капитал; показатели человеческого развития; формирование человеческого потенциала.

Iryna M. Bobukh¹**TENDENCIES IN HUMAN POTENTIAL INDICIES DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE INTERNATIONAL CONTEXT**

Based on the author's methodical approaches to human potential, the tendencies of its formation in Ukraine and the world are highlighted. It is argued that, despite some improvement in recent years, the total level of human development in the country remains the lowest among the countries under study. The ways to improve the processes of human development in Ukraine are suggested.

Keywords: human potential; human capital; human development indicators; human potential development.

Постановка проблеми. Ступінь розвитку людського потенціалу є одним з визначальних критеріїв успішності соціально-економічних трансформацій у суспільстві. Виявлення головних тенденцій та проблемних моментів його формування є необхідною передумовою підвищення рівня ефективності розроблених і впроваджуваних на загальнодержавному рівні заходів у цій сфері. Особливу цінність для виявлення сильних і слабких сторін людського потенціалу в Україні представляють дослідження, здійснені у міжнародному контексті.

* Публікацію підготовлено за виконання НДР «Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток» (№ держреєстрації 0111U002605).

¹ Institute of Economics and Forecast, National Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій практиці для економічної характеристики людського розвитку використовуються три основні підходи: 1) визначається сума необхідних інвестицій для вилучення доходів у майбутньому; 2) оцінюється потік доходів індивіда як власника людського капіталу; 3) окреслюється капітал як певні характеристики людини, що забезпечують його працездатність та продуктивність. Найпоширенішими є «витратні» методи оцінки, однак останнім часом все більше науковців погоджуються з доцільністю використання з цією метою «доходних» методів. Однією з варіацій «доходних» методів є «метод пожиттєвих заробітків» Джоргенсона-Фраумені [10], використаний ОЕСР у проекті з міжкраїнових порівнянь оціночних характеристик людського капіталу у 2011 році. В рамках цього проекту було отримано результати для 15 країн (розрахунки по Росії не проводилися внаслідок відсутності достовірних даних) [12]. На початку 2013 р. за цією ж методикою Р. Капелюшников представив результати своїх розрахунків для Росії за 2002 та 2010 рр., прив'язуючись до даних перепису населення [5]. Р. Капелюшников називає метод пожиттєвих заробітків «канонічним», однак даний підхід містить ряд суперечливих моментів [5]. Серед найбільш спірних питань слід відзначити «обнулення вартості людського капіталу» для людей віком 65 років і старше, що видається неправомірним. Занадто сильною є прив'язка до рівнів освіти, що визнаються одними з ключових факторів формування людського капіталу. В процесі розрахунків, з одного боку, детально характеризуються освітні рівні та кількість осіб, що навчаються на цих рівнях, а, з іншого, – в цій сфері зроблено багато припущень внаслідок відсутності відповідних даних, що додатково знижує точність результатів обчислення. Насправді не менш важливими є природні здібності, досвід (який у людей 65 років і старше є величезним), збалансованість формування різних видів капіталу, кон'юнктурні особливості (люди з однаковими рівнями освіти, навіть та сама людина у різних культурних, економічних середовищах, системах з іншими атракторами матимуть принципово різні можливості реалізації людського потенціалу). Власне категорія «людський потенціал» та її зв'язок з людським капіталом взагалі не розглядається ані Д. Джоргенсоном і Б. Фраумені [10] – розробниками методу, за яким проводилися розрахунки, ані Р. Капелюшниковим [5], що є суттєвим упущенням.

У процесі дослідження даної тематики автором було розроблено методіку економічної оцінки людського потенціалу, у т.ч. капіталу, результати використання якої дозволили під новим кутом зору поглянути на процеси формування людського потенціалу в Україні [4]. Однак попередні розрахунки було здійснено у статистичній, вимагаючи подальших досліджень динаміки і тенденцій за ключовими показниками методіки, що дозволить ґрунтовніше охарактеризувати аспекти формування людського потенціалу.

Метою дослідження є виявлення на основі авторських методичних підходів динаміки і тенденцій формування параметрів людського потенціалу України, їх порівняльна характеристика у міжнародному контексті та розробка напрямів їх покращення.

Основні результати дослідження. Результати розрахунків, проведених на основі авторської концепції для 10 країн світу, включаючи Україну, засвід-

чили, що, незважаючи на те, що питома вага державних витрат на освіту у ВВП останніми роками була однією з найвищих у світі, дорівнюючи у 2005–2010 рр.² 5,3%, що перевищує відповідний показник у багатьох країнах з високим та дуже високим рівнем розвитку людського потенціалу, зокрема, Канаді (4,8%) та Польщі (5,1%), Німеччині (4,6%) та ін. державах [14], якісні характеристики розвитку людини в Україні загалом є гіршими, ніж у середньому у досліджуваних країнах. Так, один з ключових показників – обсяг витрат на наукові дослідження і розробки – в Україні протягом 2001–2010 рр. залишався незмінним, дорівнюючи 0,9% від ВВП, тоді як у Фінляндії він збільшився з 3,6 до 3,8%, у Франції – з 2,1 до 2,2%, Німеччині і США – з 2,7 до 2,8%, Швейцарії – з 2,9 до 3% (табл. 1). Тому коефіцієнт витрат на науку в Україні, розрахований як відношення вітчизняного та середньосвітового рівнів у країнах з високим та дуже високим рівнем розвитку людського потенціалу, дорівнював у 2008–2010 рр. лише 0,56–0,55 (табл. 2).

Важливим параметром, який характеризує освітній потенціал країни, є кількість населення як мінімум із середньою освітою. У 2008 р. до цієї категорії належало 88,2% населення України, тоді як у 2010 р. вже 93,5%, що значно перевищує показники у середньому в країнах з дуже високим та високим рівнем розвитку людського потенціалу (60,5–75,1%), тому відповідний коефіцієнт для нашої країни був досить високим, але його значення протягом досліджуваного періоду дещо зменшилося – з 1,46 до 1,25. У той же час коефіцієнт охоплення початковою освітою в Україні протягом 2001–2011 рр. майже не змінився (88,9–99%) і був значно меншим, ніж у інших досліджуваних країнах (94,3–107,4%).

Особливого значення у сучасній економічній оцінці людського потенціалу набувають параметри суб'єктивного сприйняття громадянами власного добробуту і благополуччя, що відображають рівень загальної задоволеності життям. У 2006–2011 рр. ці коефіцієнти в Україні залишалися майже незмінними (0,8–0,81), й, на жаль, були одними з найнижчих в досліджуваній групі країн. Зокрема у Франції вони збільшилися з 1,07 до 1,11, в Швейцарії зменшилися з 1,2 до 1,19, а у Польщі – з 0,98 до 0,89.

Вагомими параметрами розвитку людських ресурсів будь-якої країни є також демографічні показники. Протягом 2008–2012 рр. у нашій державі очікувана тривалість життя при народженні змінювалася у діапазоні 68,3–68,8 року, тоді як в країнах з високим та дуже високим рівнем людського розвитку – 74,3–76,8 років. Таким чином, для України коефіцієнт очікуваної тривалості життя при народженні зменшився з 0,92 до 0,9. І кількість народжень на одну жінку в Україні також залишається низькою, дорівнюючи протягом 2005–2012 рр. 1,3–1,5, тоді як у середньому в країнах з високим та дуже високим рівнем людського розвитку – 2,1–1,9. Зокрема, в США протягом 2005–2012 рр. цей показник залишився рівним 2,1, у Франції збільшився з 1,9 до 2, у Великій Британії – з 1,8 до 1,9.

Особливо несприятливими для розвитку людини в Україні є показники доступу до інформаційних технологій, що обумовлюють можливості збіль-

² Дані за останній рік вказаного періоду, щодо якого доступні відомості.

Таблиця 1. Співвідношення показників людського розвитку в Україні та країнах світу*

Показник	Рік	Назва країни								У середньому в країнах з дуже високим та високим рівнем розвитку людського потенціалу				
		Україна	Польща	Франція	Фінляндія	Німеччина	Швейцарія	Велика Британія	США		Росія та Європа			
Освітньо-наукові показники	Населення як мінімум із середньою освітою, % у віці 25 років та старше	2008–2010 ¹ 2009 ² 2010	88,2 90,9 93,5	60,6 70,3 80,0	55,7 67,1 78,4	70,5 85,3 100,0	97,2 96,9 96,5	80,3 82,7 85,0	71,0 83,4 95,8	58,2 79,0 99,7	89,7 92,1 94,5	– 94,7 94,7	60,5 67,8 75,1	
	Коефіцієнт охоплення початковою освітою (чистий), % населення молодшого шкільного віку ³	2001–2009 ¹ 2001–2010 ¹ 2002–2011 ¹	88,9 97,5 99,0	95,6 97,1 97,0	98,5 108,7 111,0	96,3 97,4 99,0	98,2 103,6 102,0	93,8 96,2 100,0	93,5 103,4 102,0	97,2 106,4 106,0	91,5 98,2 102,0	– 96,8 99,0	94,3 106,5 107,4	
	Державні видатки на наукові дослідження і розробки, % від ВВП	2001–2008 ² 2002–2009 ² 2005–2010 ¹	0,9 0,9 0,9	0,6 0,7 0,7	2,1 2,2 2,2	3,6 3,7 3,8	2,7 2,7 2,8	3,7 3,6 3,6	3,7 3,6 3,6	2,9 3,0 3,0	1,8 1,8 1,8	2,7 2,8 2,8	1,2 1,2 1,3	1,6 1,6 1,7
	Сприйняття індивідуального добробуту і благополуччя	2006–2009 ¹ 2006–2010 ¹ 2007–2011 ¹	5,3 5,1 5,1	6,5 5,8 5,6	7,1 6,8 7,0	7,1 7,4 7,4	7,1 6,7 6,7	7,1 7,5 7,5	7,1 7,5 7,5	7,1 7,9 7,9	8,0 7,4 7,4	7,9 7,2 7,1	5,9 5,4 5,4	6,7 6,3 6,3
	Доступ населення до інформаційних технологій, на 100 осіб	Користувачі мережі Інтернет	2008 2009 ² 2010	10,5 21,6 44,6	49,0 55,3 62,5	67,9 72,5 77,5	82,5 84,7 86,9	75,5 78,9 82,5	87,7 88,8 90,0	75,9 79,0 82,2	76,0 79,9 84,0	75,9 75,0 74,2	31,9 37,2 43,4	47,9 51,0 54,3
		Абоненти стільникового і стационарного телефонного зв'язку	2008 2009 ² 2010	149,0 147,4 145,8	141,0 142,0 143,0	149,0 150,4 151,8	160,0 169,6 179,7	191,0 187,3 183,7	176,0 172,3 168,6	180,0 178,8 177,7	180,0 182,0 184,0	140,0 139,5 139,0	172,0 185,2 199,4	143,6 143,5 143,4
		Абоненти широкосмугового доступу	2008 2009 ² 2010	3,5 4,77 6,5	12,6 12,80 13,0	28,5 31,13 34,0	30,5 29,53 28,6	27,5 29,53 31,7	41,2 36,20 31,8	34,2 36,00 37,9	28,2 29,85 31,6	23,5 25,47 27,6	6,6 8,52 11,0	15,0 15,87 16,8
		Очікувана тривалість життя при народженні, років	2008 ² 2009 ² 2010 2011 2012	68,3 68,5 68,5 68,8	75,7 75,8 76,1 76,3	81,2 81,4 81,5 81,7	79,7 79,9 80,1 80,1	79,9 80,1 80,4 80,6	81,0 81,1 81,3 81,6	81,9 82,0 82,2 82,5	81,0 79,6 79,6 80,2	79,3 79,4 78,5 78,7	66,5 66,9 67,2 68,8	74,3 75,4 76,6 76,8
	Демографічні показники	Сумарний коефіцієнт народжуваності, кількість народжень на одну жінку	2005–2010 2009 ² 2010 2011 2012	1,3 1,4 1,5 1,5 1,5	1,3 1,3 1,4 1,4	1,9 1,9 2,0 2,0	1,8 1,9 1,9 1,9	1,3 1,3 1,5 1,4	1,3 1,3 1,5 1,4	1,5 1,5 1,5 1,5	1,8 1,9 1,9 1,9	2,1 2,1 2,1 2,1	1,4 1,5 1,5 1,5	2,1 2,0 1,8 1,9

* складено на основі даних [1,4].

¹ дані за останній рік вказаного періоду, подано якого доступні відомості; ² розраховано на основі даних суміжних років; ³ відсоткове співвідношення кількості дітей, які навчаються в початковій школі, та чисельності дітей офіційно встановленої вікової групи початкової освіти; «–» – даних немає.

Таблиця 2. Співвідношення коефіцієнтів людського розвитку в Україні та країнах світу*

Коефіцієнти	Рік	Назва країни									
		Україна	Польща	Франція	Фінляндія	Німеччина	Швеція	Швейцарія	Велика Британія	США	Російська Федерація
Освітньо-наукові показники	Кількості населення як мінімум із середньою освітою	2008–2010 ¹ 2009 ² 2010	1,46 1,34 1,25	1,00 1,04 1,07	0,92 0,99 1,04	1,16 1,26 1,33	1,61 1,43 1,29	1,33 1,22 1,13	1,17 1,36 1,28	0,96 1,16 1,33	1,48 1,40 1,26
	Охоплення початковою освітою	2001–2009 ¹ 2001–2010 ¹ 2002–2011 ¹	0,94 0,92 0,92	0,91 0,90 0,90	1,02 1,03 1,03	0,91 0,92 0,92	0,97 0,95 0,95	0,90 0,93 0,95	0,99 0,95 0,95	1,00 0,99 0,99	0,92 0,95 0,92
	Державних видаєтв на наукові дослідження і розробки	2001–2008 ² 2002–2009 ² 2005–2010 ¹	0,55 0,55 0,55	0,39 0,41 0,42	1,32 1,33 1,33	2,23 2,27 2,30	1,65 1,67 1,70	2,27 2,22 2,18	1,81 1,82 1,82	1,11 1,10 1,09	1,69 0,76 0,79
	Сприйняття індивідуального добробуту і благополуччя	2006–2009 ¹ 2006–2010 ¹ 2007–2011 ¹	0,80 0,81 0,81	0,98 0,92 0,89	1,07 1,08 1,11	1,20 1,17 1,17	1,08 1,06 1,06	1,19 1,19 1,17	1,20 1,19 1,19	1,11 1,11 1,10	0,89 0,86 0,86
	Кількості користувачів мережі Інтернет	2008 2009 ² 2010	0,22 0,42 0,82	1,02 1,09 1,15	1,42 1,42 1,43	1,72 1,66 1,60	1,58 1,55 1,52	1,83 1,74 1,66	1,59 1,55 1,51	1,59 1,57 1,55	0,67 0,73 0,80
Доступу населення до інформаційних технологій	Кількості абонентів стільникового і стаціонарного телефонного зв'язку	2008 2009 ² 2010	1,04 1,03 1,02	0,98 0,99 1,00	1,04 1,05 1,06	1,11 1,18 1,25	1,33 1,31 1,28	1,23 1,20 1,18	1,25 1,25 1,24	1,25 1,27 1,28	0,97 0,97 1,39
	Кількості абонентів широкосмугового Інтернету	2008 2009 ² 2010	0,23 0,30 0,39	0,84 0,81 0,77	1,90 1,96 2,02	2,03 1,86 1,70	1,83 1,86 1,89	2,75 2,28 1,89	2,28 2,27 2,26	1,88 1,88 1,64	0,44 0,54 0,65
	Очікуваної тривалості життя при народженні, років	2008 ² 2009 ² 2010 2011 2012	0,92 0,91 0,90 0,89 0,90	1,02 1,01 0,99 0,99 0,99	1,09 1,08 1,07 1,06 1,06	1,07 1,06 1,05 1,05 1,04	1,08 1,06 1,05 1,05 1,05	1,08 1,08 1,06 1,06 1,07	1,10 1,09 1,06 1,07 1,05	1,07 1,06 1,04 1,03 1,03	0,90 0,89 0,88 0,90 0,90
	Демографічних показників	2005–2010 2009 ² 2010 2011 2012	0,62 0,72 0,83 0,81 0,81	0,62 0,67 0,72 0,76 0,76	0,90 0,97 1,06 1,08 1,08	0,86 0,95 1,06 1,03 1,03	0,62 0,67 0,72 0,81 0,76	0,90 0,97 1,06 1,03 1,03	0,71 0,77 0,83 0,81 0,81	0,86 0,95 1,06 1,11 1,03	1,00 1,05 1,04 1,14 1,14
Загальний коефіцієнт ступеня розвитку людського потенціалу країн світу	2008 2009 2010	0,75 0,78 0,83	0,87 0,87 0,88	1,19 1,21 1,24	1,38 1,37 1,38	1,31 1,29 1,27	1,51 1,42 1,36	1,35 1,35 1,35	1,21 1,23 1,26	1,28 1,25 1,24	

* розраховано на основі даних [14].

¹ дані за останній рік вказаного періоду, щодо якого доступні відомості; ² розраховано на основі даних суміжних років; «-» – даних немає.

шення та удосконалення людського потенціалу та капіталу як його складової. Причому, якщо коефіцієнт кількості абонентів стільникового і стаціонарного телефонного зв'язку в Україні у 2008–2010 рр. становив відповідно 1,04; 1,03 та 1,02, то коефіцієнти кількості користувачів мережі Інтернет на 100 осіб (0,22; 0,42; 0,82) та абонентів ширококутного Інтернету (0,23; 0,30; 0,39 відповідно) – набагато менші за аналогічні світові показники у країнах з високим та дуже високим рівнем розвитку людського потенціалу.

Однак, оскільки за рядом показників, передусім витратних, Україна випереджає окремі держави або перебуває з ними майже на одному рівні, середньоарифметичний коефіцієнт якості людського капіталу нашої держави у 2008–2010 рр. (0,75; 0,78; 0,83 відповідно) був не набагато меншим, ніж відповідний коефіцієнт для Росії (0,78; 0,90; 0,93) і Польщі (0,87; 0,87; 0,88). У той же час в інших країнах його величина була значно більшою, зменшившись у США – з 1,28 до 1,24, Німеччині – з 1,31 до 1,27; Швеції – з 1,51 до 1,36; залишившись незмінною у Швейцарії на рівні 1,35 та у Фінляндії на рівні 1,38, та збільшившись у Великій Британії – з 1,21 до 1,26 та Франції – з 1,19 до 1,24.

Крім якісних показників розвитку людських ресурсів, вагоме значення у процесі оцінки людського потенціалу та капіталу як його складової, має й вартість валового внутрішнього продукту, виробленого за рахунок людського чинника, обчислювана на основі даних національних рахунків щодо частки оплати праці найманих працівників у ВВП. Згідно з даними зведених національних рахунків, питома частка людського капіталу в продукуванні валового внутрішнього продукту України впродовж 2005–2011 рр. зменшилася з 49,1% до 48,9%, тоді як обсяг оплати праці найманих працівників в абсолютному вимірі у 2011 р. у ринкових цінах становив 636,7 млрд грн., а за паритетом купівельної спроможності (ПКС) – 161,1 млрд. дол. США (для порівняння: у Польщі за ПКС у 2011 р. він дорівнював 248,9 млрд. дол.; США – 7,4 трлн. дол.; Великій Британії – 1,12 трлн. дол.; Франції – 1,04 трлн. дол.; Російській Федерації – 1,19 трлн. дол. США).

Подальші обчислення обсягів людського потенціалу передбачають використання довгострокових прогнозів темпів приросту ВВП. Однак, внаслідок наявності великої кількості флуктуацій та високої ймовірності спричинення біфуркаційними процесами суттєвих змін у процесах функціонування економічної системи [11], навіть короткострокові прогнози змін у процесах людського розвитку й економічних трансформацій в цілому, не кажучи про довгострокові, у нинішній час є суперечливими, часто змінюваними та малоімовірними, тому на даному етапі практично неможливими є оцінки і розрахунки, які базуються на довгострокових прогнозних параметрах економічних змін. Так, прогнози зростання ВВП України експертів МВФ та Світового банку суттєво відрізняються і досить часто змінюються. Зокрема, на початку квітня 2013 р. експерти Світового банку змінили прогноз щодо зростання ВВП України на поточний рік з 3,5% до 1% [13]. Експерти МВФ, у свою чергу, у середині квітня цього року в Огляді світової економіки (World Economic Outlook) погіршили відповідний прогноз на 2013 р. з 3,5% до нуля за умови незмінності політики країни. До того ж, зростання ВВП у 2014 р., за прогнозами МВФ, може становити 2,8% [9, 153]. А згідно з урядовими прогнозами, зростання ВВП

України за підсумками 2013 р. становитиме 2,5–3,4%. Прогнозне зростання ВВП у 2014 р., згідно з прийнятою КМУ Державною програмою активізації розвитку економіки на 2013–2014 рр., становитиме 3–4% [2]. Згідно зі схваленим КМУ проектом Основних напрямів бюджетної політики на 2014 р., зростання ВВП України прогнозується на рівні 3% при очікуваному зростанні ВВП в 2013 р. 3,4% [3]. Водночас експерти Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, науково-дослідних інститутів, а також провідних економічних інститутів Національної академії наук України погіршили прогноз зростання реального ВВП на початку 2013 р. до 1,2% проти прогнозу зростання в 2,9%, зробленого у листопаді 2012 р. [7] За оцінками науковців Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, зростання ВВП у 2013 р. може становити 1,3–1,4% за умови успіху в переговорах України з Міжнародним валютним фондом; у разі провалу переговорів прогнозується негативна динаміка ВВП – до -3%; у 2014 р. прогнозується зростання реального ВВП на рівні 3,9% [6]. Менш суперечливі та більш ймовірні прогнози змін економічних показників на тривалу перспективу на основі лінійних методів, факторних і структурних моделей стануть можливими лише після виходу економічної системи на нову траєкторію розвитку, яку, можливо, визначатимуть нові потужні фактори, та її відносної стабілізації. Адже, як зазначає Е. Ласло, біфуркація передбачає перехід системи від динамічного режиму одного сімейства аттракторів, як правило, більш стійких і простих, до динамічного режиму сімейства більш складних аттракторів [11]. Водночас біфуркації не обов'язково обумовлені випадковими подіями. Можливі траєкторії розвитку трансформаційних процесів мають усвідомлюватися суспільством, згідно до чого повинні розроблятися й впроваджуватися відповідні заходи. В Україні необхідно створити передумови для подолання негативних факторів розвитку соціально-економічної системи й створення нових потужних аттракторів, які визначатимуть нову траєкторію її становлення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Не дивлячись на певне покращення протягом останніх років, загальний коефіцієнт ступеня розвитку людського потенціалу в Україні залишається найнижчим у групі досліджуваних країн. Високий ступінь напруги за багатьма показниками розвитку суспільства може свідчити про те, що соціально-економічна система Україна знаходиться у передбіфуркаційному стані, потребуючи опрацювання аналітичних, оціночних та управлінських новацій розвитку людського потенціалу. Подальші наукові дослідження, розробка і впровадження заходів на загальнодержавному рівні повинні здійснюватися за напрямками:

- *поступового підвищення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати* жителів України до рівня розвинених країн світу;
- *поліпшення якості освіти* за рахунок підвищення частки державних витрат, що спрямовується на початковий та середній освітні рівні;
- *сприяння залученню інвестицій у сферу вищої освіти;*
- *забезпечення соціального захисту молодих сімей, сотні з яких постраждали в результаті реалізації державної програми забезпечення житлом в Україні Державною спеціалізованою фінансовою установою «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» [8]:* слід розробити механізм і виділити

реальні кошти для компенсації збитків постраждалим сім'ям безвідносно до отримання ними нових кредитів.

Ці та інші заходи комплексного реформування соціально-економічної системи дозволять істотно підвищити ймовірність переходу суспільного розвитку на нові, більш успішні траєкторії сталого зростання й забезпечать гідне місце нашої держави у світовій системі формування людського потенціалу.

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI (із змінами) // zakon.rada.gov.ua.
2. Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.02.2013 №187 // zakon.rada.gov.ua.
3. Про схвалення проекту Основних напрямів бюджетної політики на 2014 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.03.2013 №213-р // zakon.rada.gov.ua.
4. Бобух І.М. Пропорції та перспективи формування національного багатства України: Монографія. – К.: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2010. – 372 с.
5. Капелюшников Р. Сколько стоит человеческий капитал России? // Вопросы экономики. – 2013. – №2, – Ч. 2. – С. 24–46.
6. Кравчук В., Бетлій О. Макроекономічний прогноз України: квартальний випуск «Відновлення у 2014 році» // ІЕДПК, 2013 // www.ier.com.ua.
7. Україна: перспективи розвитку. Консенсус-прогноз (квітень 2013) // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2013 // www.me.gov.ua.
8. Ченурко В. Молодежные кредиты уплыли в «элиты-центры»: 680 семей в Украине, став участниками престижной государственной программы, оказались без денег и без жилья // Комсомольская правда в Украине. – 2011 // kp.ua.
9. International Monetary Fund (2013). Hopes, Realities, and Risks. April 16th 2013 World Economic Outlook. Washington, DC: International Monetary Fund. 184 p.
10. Jorgenson, D.W., Fraumeni, B.M. (1989). The Accumulation of Human and Non-Human Capital, 1948–1984. In: Lipsey, R.E., Tice, H.S. (eds.). The Measurement of Savings, Investment, and Wealth (P. 227–282). Chicago: The University of Chicago Press.
11. Laszlo, E. (1991). The Age of Bifurcation: The Key to Understanding the Changing World. New York and London: Gordon & Breach. 98 p.
12. Liu, G. (2011). Measuring the Stock of Human Capital for Comparative Analysis: An Application of the Lifetime Income Approach to Selected Countries. OECD Statistics Working Papers № 2011/06. 49 p.
13. The World Bank (2013). Real GDP growth in constant 2005 dollars GDP weights. Prospects for the Global Economy // The global outlook in summary, 2011–2015 // web.worldbank.org.
14. UNDP (2013). Human Development Reports 2009–2013 // hdr.undp.org.

Стаття надійшла до редакції 2.07.2013.